

Nova zgrada Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu u kontekstu suvremene muzejske arhitekture

Pred punih sedam godina na nacionalnom je arhitektonsko-urbanističkom natječaju za novu zgradu Muzeja suvremene umjetnosti projekt arhitekta Igora Franića dobio prvu nagradu¹. Na natječaj je bilo pristiglo osamdeset i pet projekata na kojima je radilo oko četiristo autora (uključujući uz arhitekta razne suradnike – muzeologe, dizajnere, povjesničare umjetnosti)².

Danas se na temelju tog prvonagrađenog projekta po prvi put nakon više od sto i dvadeset godina namjenski gradi jedan muzej u Zagrebu. Taj muzej bit će ujedno i najveći i naj-suvremenije opremljen muzej u Hrvatskoj.

Od prvog dana raspisivanja natječaja za novu zgradu muzeja u javnosti se jako mnogo raspravljalo o lokaciji i uvjetima natječaja, a nakon izbora prve nagrade često su se u medijima mogle čuti različita mišljenja i kritike na račun tog projekta. No, sve to ne začuđuje budući da se radilo o važnom događaju koji je zainteresirao ne samo struku (umjetnike, urbaniste, arhitekta, povjesničare umjetnosti i muzeologe) već i širu društvenu zajednicu.

Začuđuje ipak da je bilo vrlo malo pravih, ozbiljnih arhitektonsko-urbanističkih i muzeoloških analiza u kontekstu suvremene muzejske arhitekture i u odnosu na program i misiju muzeja, osobito kada znamo da projektiranje muzeja mnogi smatraju »kraljevskom zadaćom za arhitekta«, a muzeje »katedralama današnjice«!

Urbanističko okruženje

Kažu da postoje tri ključna elementa za dobro poslovanje prodavaonice: lokacija, lokacija i lokacija. Vrijede li ti savjeti i za muzeje? Kada se neki muzej premjesti iz jednog dijela grada u drugi, iz najstarije u najnoviju gradsku urbanističku cjelinu, podalje od svih ostalih kulturnih institucija, onda u najmanju ruku možemo reći da se radi o hrabrom koraku kad je riječ o lokaciji. U proteklih četrdeset godina kada se tražila lokacija za novi muzej uvijek se iznova razmišljalo u okvirima Gornjeg i Donjeg grada, ali nikada o prelasku Save.

Lokacija za muzej izabrana je 1996. godine, kada je Urbanistički zavod u dogovoru s Gradom Zagrebom i Muzejom izradio valorizaciju četiriju mogućih lokacija. Razmišljalo

se o lokaciji Paromlin, lokaciji Trnjanska, lokaciji Avenija Dubrovnik-Resselova i križanju Avenije Većeslava Holjevca i Avenije Dubrovnik. Valorizacija je uključivala analizu obilježja po lokacijama, sintezu prikaza osnovnih pokazatelja kao što su vlasnički odnosi, ocjene značenja za širi gradski prostor, elemente utjecaja okoline, zgrada i prostora, pristup vozila i pješaka, itd. te aproksimativni proračun troškova uređenja zemljišta³. Muzej je kao najprihvatljivije rješenje odabrao križanje Avenije Većeslava Holjevca i Avenije Dubrovnik.

Odlučivši se za tu lokaciju Muzej čini pionirski pothvat u prekoračenju Save kao prva velika kulturna institucija koja svoje sjedište premješta u dio grada koji je u potpunosti nastao u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata u periodu socijalističke izgradnje i koji je bio poznat tek kao gradska spavaonica. Međutim držeći se osi sjever-jug Muzej istovremeno nastavlja i produžuje ideju genijalnog urbanista Lenucija koji je uzduž te osi od Trga bana Josipa Jelačića do Glavnog kolodvora smjestio važne kulturne i znanstvene institucije, čiju su liniju u drugoj polovici 20. stoljeća nastavile Koncertna dvorana Vatroslav Lisinski i Nacionalna i sveučilišna knjižnica.

Iako nas je većina u Muzeju od samog početka bila uvjereni da je odabrana dobra lokacija, tijekom rada na projektu pokazalo se da postoji nekoliko prepreka na putu k realizaciji koje smo morali savladati. Tijekom ishođenja urbanističke dozvole utvrđeno je da je na tom prometnom križanju u susjedstvu visokih nebodera planirana samo gradnja dvokatnice, pa se za muzej koji ima tri kata moralo ići u izmjenu urbanističkog plana. (Istovremeno je sva udružena stručna javnost tražila »snažan« znak na ulazu u grad!). Pokazalo se također da sve parcele nisu gradske, već je bio zatražen povrat nacionalizirane imovine, a ti su procesi usporavali izdavanje građevinske dozvole.

Zanimljivo je da taj važan dio na ulazu u grad sve do kraja 20. stoljeća, tj. do 1996. godine, dok Muzej nije prihvatio ponuđenu lokaciju, nije još bio urbanistički definiran, a zabrinjavalo nas je što su sjeverno od muzeja bile planirane zgrade sa stambenom namjenom. Smatrala sam da je neophodno, da bi muzej zaživio, pomnije planirati i urbanistički snažnije zahvatiti u taj dio grada koji je konačno nakon desetljeća i desetljeća jadikovanja dobio šansu stvoriti kvalite-

tan prostor. Izmjenu urbanističkog plana izborili smo tek u ljeto prošle godine kada su na potezu od muzeja prema sjeveru ucertane lokacije za zgrade kulturne i javne namjene!

U određivanju podobnosti lokacije važnu ulogu ima i prometna povezanost s ostalim dijelovima grada, mogućnost pristupa raznim prijevoznim sredstvima i pristupačnost posjetiteljima koji dolaze izvan grada Zagreba. Parcela na tom veoma prometnom križanju zadovoljava sve kriterije – muzej ima tramvajsku i nekoliko autobusnih linija. Lako je dostupan pješacima i biciklistima, a sa sjeverne i istočne strane bit će izgrađene dvije nove ulice koje će omogućiti pristup muzeju pješacima iz Središća i od Bundeka. Nova ulica sa sjeverne strane otvara mogućnost primjerenog pristupa radnom dijelu muzeja i garažama.

Muzej je također vidljiv za mnogo veću populaciju od samih stanovnika Novog Zagreba jer pored njega prolazi prometnica kojom svakodnevno ulaze u grad tisuće ljudi kao i svi putnici s aerodroma te mnogobrojni posjetitelji Zagrebačkog velesajma.

Muzej promjenom lokacije slijedi trendove u svjetskim muzeološkim promišljanjima⁴, a to su otvaranja novih, često prije zapuštenih gradskih cjelina i njihovo pretvaranje u centre iz kojih se širi utjecaj na cjelovitu socijalnu strukturu, što u konačnici ima posljedice i na ekonomski prosperitet. Od početka izgradnje Grad i Ministarstvo ozbiljno razmišljaju o toj lokaciji te se na susjednim parcelama predviđa daljnja izgradnja muzeja arhitekture, opere, kazališta. Na lokaciji Avenija Dubrovnik-Resselova gradi se kino s više dvorana, a cijene zemljišta i stanova u tom dijelu grada rastu.

Istovremeno, svjesna sam da je nova lokacija ujedno i velik izazov, kako u kreiranju programa, tako i u osmišljavanju marketinško-propagandnih mogućnosti u cilju pozicioniranja Muzeja kao nove kulturne destinacije u Hrvatskoj i ovom dijelu Europe. No, o tome je bilo riječi na drugim stručnim skupovima.

Muzeološka koncepcija

Muzeološka koncepcija rađena je u situaciji kada nismo imali mnogo vlastitih iskustava u vremenu kontinuiranog muzejskog *booma* koji smo intenzivno pratili još 80-ih godina, a nastavio se i 90-ih.

Velika većina muzeja izgrađenih 90-ih godina pokazala se kao profitabilne investicije te se u literaturi počelo govoriti o muzejima kao ekonomskim generatorima. Posebno se to odnosilo na muzeje u spektakularnim arhitektonskim ostvarenjima (Bilbao-efekt).

Muzejski procvat proteklih je desetljeća prešao iz Europe u Ameriku, zatim se premjestio u Aziju da bi se posljednjih godina ponovno vratio u Europu. Proteklih godina izgrađeni su ili se upravo grade ili se tek planiraju muzeji suvremene umjetnosti u Austriji, Estoniji, Litvi, Latviji, Njemačkoj, Engleskoj, Francuskoj, Češkoj, Mađarskoj, Bosni i Hercegovini,

Grčkoj, Rumunskoj, Finskoj, Švedskoj i mnogim drugim zemljama.⁵

Poučeni tim iskustvima, pri izradi muzeološke koncepcije i kasnije prigodom razrade projekta vodili smo brigu o nekoliko aspekata – osim osnovnih parametara za čuvanje i izlaganje građe bilo je važno voditi brigu o specifičnosti institucije i o proširenju djelatnosti.⁶

Aspekt specifičnosti suvremene umjetnosti

U posljednjih pedeset godina suvremeni umjetnički pravci, grupe i pojave inaugurirali su širok raspon izražajnih principa, sredstava, tehnika i tehnologija, trudeći se što više udaljiti od tradicionalnog promišljanja umjetničkog djela kao slike u okviru ili skulpture na postamentu. Pop art, konceptualna umjetnost, land art, Fluxus, minimal art, video umjetnost, a danas sve više kompjutorska umjetnost i Internet art primorali su, ako tako smijem reći, arhitekta da razmišljaju u novim kategorijama, a prvenstveno u smislu stvaranja fleksibilnih prostora koji omogućavaju postave različitim vrstama umjetničkih djela kao i njihove česte izmjene. Razvoj tehnologije i umjetnosti toliko je brz da treba voditi računa i o mogućnosti inkorporiranja nove umjetnosti koja će tek doći.

Programski aspekt

Nova muzeološka praksa pokazuje kao izrazitu aktualnu tendenciju da muzeji, posebno muzeji suvremene umjetnosti, sve više postaju kulturni centri s kompleksnom programskom djelatnošću. Uvode se filmski i kazališni programi, uz knjižnice se uvode medijateke, pridaje se važnost istraživačkim centrima a obveznim postaju muzejske prodavaonice i restorani.

Direktori muzeja suvremene umjetnosti pod pritiskom javnosti i financijera teže intenzivnijem radu muzeja i sve se češće odlučuju mijenjati stalne postave, ako ih uopće imaju, te održavati nekoliko izložbi istovremeno.

Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu, nekada Galerije grada Zagreba, nastojao je od samih svojih početaka promovirati novu i drukčiju umjetnost, pratiti suvremena kretanja paralelno na domaćoj i inozemnoj likovnoj sceni i u skladu s time stvarao je svoje zbirke i razvijao svoju djelatnost. Nastavljajući takvu politiku i slijedeći najnovija muzeološka kretanja napravljena je 1997. muzeološka koncepcija koja je predviđjela ove sadržaje:

Izložbeni prostor za stalni postav

Izložbeni prostor za povremene izložbe

Restauratorske radionice

Depo

Radionice

Audiovizualni studio

Višenamjensku dvoranu

Pedagoški odjel

Knjižnicu s čitaonicom

Restoran

Muzejsku prodavaonicu

Apartmane za gostujuće umjetnike i suradnike

Urede i sobe za sastanke.

Iz popisa sadržaja vidljivo je kako će muzej po prvi put dobiti prostor za stalni postav na 3500 m², zatim prostor za povremene izložbe veće kvadrature (1500 m²), depoe dovoljne za cijelu zbirku i slobodan prostor za daljnje sakupljanje, zatim prostore koje također nikada nije imao, a koji su prvenstveno u službi posjetitelja, njihova dužeg, bilo korisnog bilo ugodnog zadržavanja u Muzeju (kao što su čitaonica, AV-studio, restoran) i prostore za proširenje djelatnosti. Namjena je polivalentne dvorane s 200 sjedećih mjesta prikazivanje filmova, održavanje predavanja, simpozija, performansa te manjih kazališnih i scenskih predstava.

Svi sadržaji planirani muzeološkom koncepcijom bit će realizirani.

Nova zgrada

Osvrnimo se kratko na situaciju na području arhitekture muzejskih zgrada za potrebe izlaganja moderne i suvremene umjetnosti.

Već u razdoblju moderne došlo je do prekida s izgradnjom muzeja-hrama, uvođenjem tzv. *white cube* estetike, muzeja i galerija s obveznim bijelim zidovima kao znakom prevladavanja historicističke estetike, da bi se u drugoj polovici stoljeća razvio čitav niz tipova muzejskih zgrada za potrebe muzeja moderne i suvremene umjetnosti koje pokušavaju odgovoriti izazovima novonastale umjetnosti.

U drugoj polovici 20. stoljeća nastavlja se tradicija *white cube* galerija, Guggenheim u New Yorku uvodi kategoriju zgrada-skulptura, zatim se sve više koriste industrijske zgrade kao muzejske, a Centar Pompidou u Parizu započinje niz muzeja-mašina kako ih nazivaju neki teoretičari. Tipologija novijih muzejskih zgrada toliko je raznolika da ju je za ovu prigodu nemoguće obraditi, no ono što im je svima zajedničko možemo svesti na nekoliko osnovnih postavki:

- uvođenje najnovijih tehnologija, a to se odnosi i na poboljšane uvjete čuvanja i izlaganja građe,
- zamjena klasičnih izložbenih prostorija fleksibilnim i promjenljivim prostorima,
- kompleksnost programske koncepcije,
- naglašena urbana uloga muzeja, što naglašavaju arhitektonski elementi poput transparentnih fasada (ili fasada kao velikih displeja), zatim nepretenciozni ulazi i sl.

Projekt Igora Franića pripada grupi muzejskih zgrada koje odmah, na prvi pogled, za razliku od zatvorenih jednosložnih volumena, odaju kompoziciju arhitektonskih masa baziranu na jasnoj podjeli muzeoloških funkcija. *Form follows function!* Od samog idejnog projekta pa do završnoga glavnog projekta zgrade stručnjaci muzeja uz posebnog konzultanta prof. dr. Ivu Maroevića radili su s arhitektom Franićem

na poboljšanju i unošenju izmjena u raspored unutrašnjih prostorija. No izmjene su bile minimalne jer je projekt već u idejnoj fazi bio muzeološki dobro postavljen – u podzemnoj etaži smješteni su pomoćni prostori i restauratorske radionice, prizemlje je otvoreno prema pješačkoj zoni i u potpunosti je namijenjeno raznovrsnim sadržajima za posjetitelje – od muzejske prodavaonice, dječje radionice, čitaonice s kafićem, do restorana i multimedijalne dvorane. Svi su prostori projektirani vrlo funkcionalno (npr. dvorana ima vlastiti ulaz sa sjeverne strane, restoran se proteže kroz sve etaže tako da se može koristiti i za otvorenja izložbi na katovima, itd.). Na katovima muzeja koji čine prepoznatljivu meandarsku siluetu nalaze se izložbeni prostori u sistemu manjih, srednjih i većih dvorana koje se mogu koristiti pojedinačno, paralelno i kombinirano tj. omogućavaju povećavanje ili smanjivanje te prepletanje stalnog postava i povremenih izložbi.

Manji prostori bez dnevnog svjetla pogodni su za video, a veći, deset i petnaest metara visoki prostori za instalacije i skulpture.

Glavni ulaz nalazi se na južnoj strani, na završetku popločanog stubišta koje se polako u širokim razmacima uzdiže prema zgradi te stvara veliki otvoreni prostor za prihvata i zadržavanje posjetitelja. Natkriven otvoreni dio s južne i zapadne strane vodi nas do središnjeg mjesta s kojeg posjetitelji kreću prema muzejskim sadržajima, ali omogućuje i zadržavanje i posjet restoranu i prodavaonici bez kupnje ulaznice. Sa sjeverne strane stvoren je monumentalni otvoreni prostor za razne umjetničke intervencije. Ispreplitanje otvorenog i zatvorenog, vertikalnih i horizontalnih silnica provlači se kroz sve katove muzeja. Horizontale katova ispresijecaju vertikalni svjetlosni procjepi, a otvaranje izložbenih prostora prema terasi i krovu unosi dodatnu dinamiku. Sjajna transparentna opna koju bi muzej trebao dobiti ovih dana podcrtava arhitektovu zamisao o zgradi – isječku meandra koji u sebi sadrži širenje duž obje akse. Transparentnost i odabir materijala za fasadu (kombinacija tzv. leksana i stakla) također naglašavaju suvremeni, netradicionalni i prema javnosti otvoreni karakter institucije koja želi biti mjestom živih događanja, a ne »grobom za umjetnine«, kako je jednom profesor Radovan Ivančević nazvao naše muzeje.

Zbog svega navedenog, vjerujem da će nova zgrada Muzeja suvremene umjetnosti ispuniti svoju funkciju i postati relevantan kriterij za sve buduće slične projekte gradnje muzeja u Hrvatskoj.

Bilješke

- 1
Druću nagradu osvojili su njirić+njirić arhitekti, a treću nagradu prof. Ivan Crnković, d.i.a. i Miroslav Geng, d.i.a.
- 2
Muzej suvremene umjetnosti, Natječajni radovi, Zagreb, 1999.
- 3
Valorizacija četiriju mogućih lokacija za izgradnju Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu, Urbanistički zavod Grada Zagreba, lipanj 1996.
- 4
Museums for a New Millennium: concepts, projects, buildings, Munich-London-New York, Prestel Verlag, 1999.
- 5
VICTORIA NEWHOUSE, *Towards a New Museum*, New York, The Monacelli Press, Inc., 1998.; YOSHIO TANIGUCHI, *Nine Museums*, New York, The Museum of Modern Art, 2004.; *Art lives in Kumu. The Main building of the Art Museum of Estonia*, Kumu, Kunstmuseum, 2006.; *Building Tate Modern*, London, Tate Gallery, 2000.; *Space. Architecture for Art*, u: CIRCA Art Magazine, 2005.; JOSEPH M. MONTANER, *New Museums*, Architecture design and technology Press, 1990.; JUSTIN HENDERSON, *Museum architecture*, Rockport Publishers, 1998.
- 6
BARRY GAIL DEXTER LORD, *The Manual of Museum Planning*, Altamira Press, Walnut Creek, Cal. USA, 1999.

Summary

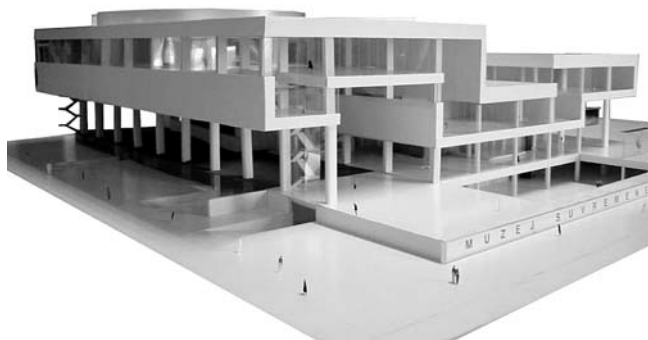
Snježana Pintarić

The New Building of Museum of Contemporary Art in the Context of Museum Architecture Today

Six years ago, the project for the new building of the Museum of Contemporary Art by architect Igor Franić won the first prize at the national competition of architecture and urban planning. Today, construction works on a functional museum are taking place in Zagreb – for the first time after 120 years. It will be the largest and the best-equipped museum in present-day Croatia.

From the first day when the competition for the new building was launched, there was much public debate on the locality and the competition rules and after the first prize was assigned, there was much criticism in the media. In my opinion, almost all of it was exceptionally superficial, since it lacked proper analysis in terms of architecture and urban planning or museology. The project needs to be reconsidered in the context of contemporary museum architecture and with respect to its programme and mission.

Today's museums of contemporary art are increasingly becoming the focal points of various activities and contemporary art itself is marked by a radical rejection of all conventional modes of expression. Since museum architecture has developed accordingly in the past decades, the question is whether it is possible to establish a certain typology of museum buildings. What has the trend of constructing spectacular buildings brought to museology, given the fact that they attract the public with their appearance rather than their collections? It is in this context that we should reconsider the museum building in Zagreb, using analyses of its space and content in order to make conclusions about its capacity to satisfy the current demands of our profession.

Igor Franić, Projekt Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu

Igor Franić, Projekt Muzeja suvremene umjetnosti u Zagrebu

Muzej suvremene umjetnosti u gradnji, 2006.

Muzej suvremene umjetnosti u gradnji, 2006.